

(НИН, 05.03.2009)

Ако ишта, извесно је једно: када медији из чиста мира, без неког видљивог повода, крену да обрађују тајне тајних полиција и њихових шефова, то по правилу није плод само прилежног новинарског рада. Него и рада неке службе и политике њене државе, заинтересованих да у датом моменту пласирају одређену (дез)информацију.

Лос Анђелес тајмс протеклог је викенда, ненадано, заталасао макар овдашњу јавност. Објавили су, наиме, причу о Јовици Станишићу, некадашњем свемоћном шефу Службе државне безбедности Србије, устврдивши да је Станишић, током деведесетих година прошлог века, био “важан извор ЦИА” и “кључни савезник” америчке обавештајне службе на Балкану.

Не треба ни наглашавати колико је важно ово новинарско откриће. Уколико је тачно. Дакле: да ли је Јовица Станишић, с надимком Ледени, заиста био амерички човек у срцу Београда, или то Американци пакују и њему и Србији не би ли постигли неке сасвим друге циљеве?

Најпре, треба приметити да је причи о Јовици Станишићу у Л.А. тајмсу посвећен огроман простор (распуцано на преко две НИН-ове стране, и то у дневним новинама у којима преовлађују много краћи текстови); у тренутку у ком ове новине прибегавају драстичним мерама штедње – укидајући, рецимо, дописничка места по свим европским центрима осим Лондона и Москве – улажу огроман новац на вишемесечно теренско истраживање на потезу САД-Хаг-Београд (аутор текста је у Београду боравио још с јесени прошле године). При том, и то се никако не сме изгубити из вида, тема нимало није актуелна, јер Станишићево суђење у Хагу тапка у месту већ годинама, а нарочито није интересантна читаоцима у Америци.

Аутор текста Грег Милер, иначе, у Л.А. тајмсу покрива рад обавештајних служби, те је по природи свог посла упућен на сарадњу са ЦИА. У тексту, као изворе, цитира и два (пензионисана) агента ове службе, Вилијама Лофгрена и Дага Смита. А зна се, будући да је Америка ипак уређена држава, да овима не би на крај памети пало да говоре за новине ако претходно нису добили одобрење за то са надлежног места – без обзира на то што су у пензији.

Може ли се, на основу свега, претпоставити да Л.А тајмс није био вођен само новинарским, истраживачким њухом када је објавио причу о Јовици Станишићу? То јест, да је већег интереса за објављивање текста имала управо америчка обавештајна заједница.

У сваком случају, у тексту се описују ноћни састанци шефа српске тајне полиције са агентима ЦИА Лофгреном и Смитом, по Топчидерском парку и сплавовима на Сави, од 1992. године надаље. “Током те поноћне шетње (у Топчидерском парку, 1992. године) два шпијуна (Станишић и Лофгрена) утрла су пут тајном односу који је остао неоткривен. Током осам година, Станишић је био главни човек ЦИА у Београду”, наводи Л.А. тајмс. Па на другом месту: “(Даг) Смит је почео редовно да се састаје са Станишићем, укључујући и сусрет на сплаву на Сави. На типично драматичан начин, Станишић је с кашњењем стигао на кеј. Изашао је из таме окружен телохранитељима и већи део вечери провео причајући о свом шефу...”

Па се, кроз текст, набрајају и примери Станишићеве сарадње са Американцима: “Током тајних састанака на сплавовима и сигурним кућама дуж Саве, он (Станишић) откривао је детаље о унутрашњим приликама у Милошевићевом режиму. Пружио је информације о локацији НАТО таласа, помогао оперативцима ЦИА у потрази за гробницама и помогао агенцији да успостави мрежу тајних база у Босни. (...) Од почетка, Станишић је био жељан да зацементира свој однос са ЦИА. На једном од састанака са Лофгреном, предао му је свежањ докумената, укључујући дијаграме склоништа и осталих структура које су српске компаније у Ираку изградиле за Садама Хусеина...”

Сви ови примери сарадње, и још неколико других, нашли су се у писму које је ЦИА још 2004. године саставила за потребе Хашког трибунала, како би Јовица Станишић суђење чекао на слободи. Управо овај документ, са ознаком строго поверљиво, и послужио је као основа за писање текста у Л.А. тајмсу. Новинар га, како наводи, није видео, али су му његов садржај препричали споменути агенти ЦИА Лофгрена и Смит. Лофгрена је, наводи Тајмс, “казао да је агенција саставила документ да би показала да је ова, наводно зла особа, учинила и пуно тога доброг”.

Један од извора НИН-а наводи да су слична писма, својеврсне гаранције за Станишића, те 2004. године, на молбу одбране, Трибуналу доставили и Руси и Французи.

Потврду ових тврдњи налазимо у Њујорк тајмсу из маја 2005. године, у тексту у коме се спомиње пуштање Јовице Станишића на привремену слободу, годину дана раније: “Можда је и најинтригантније од свега то што су судије рекле да је суд у обзир узео и позитивне дописе влада Сједињених Држава и Француске, које су навеле да је човек (Станишић) био кооперативан у прошлости. Портпароли у Вашингтону и Паризу одбили су да ово прокоментаришу.”

Значи ли све ово – од тајних ноћних састанака до предаје документације о Ираку – да је први човек српске тајне полиције у преломним годинама, заправо, био америчка кртица у нашим редовима, као што то сугерише текст у Л.А. тајмсу? Премда се и Тајмс донекле ограђује, напомињући како Станишић није примао новац за своје услуге, учествовао у операцијама ЦИА, нити је “предузео кораке које би сматрао директном издајом свог шефа (мисли се на Милошевића)”.

Дугогодишњи функционер СДБ-а у разговору за НИН сасвим изричито одбацује сваку могућност да је Јовица Станишић био агент ЦИА. А примере сарадње, набројане у Л.А. тајмсу, објашњава као уобичајену сарадњу у датим околностима.

Какве су биле околности те 1992. године? Био је то моменат распада заједничке државе и савезне тајне службе. Српска државна безбедност, у том тренутку, нема офанзивни, обавештајни крак (то је било у делокругу савезног органа), и тек је требало успоставити контакте са иностраним службама. “Уз то,” каже извор НИН-а из тадашњег СДБ-а, “неколико месеци унапред знали смо да ће нам бити уведене санкције. Зато је требало пожурити са успостављањем ових контаката јер би за то, пошто су нам санкције уведене, постало прекасно.”

Наш извор даље наводи да Станишић ове контакте није успостављао на своју руку, без знања државног врха: “У једно будите сигурни: нису Американци пришли њему, него је он пришао Американцима. Како није било институционалног, званичног контакта, нису могли да се састају у државним институцијама, а да би се сакрили од јавности бирали су места, како ми то кажемо, на којима служба има упориште. Дакле, Јовица Станишић се у Топчидеру и на Сави није скривао од своје службе, већ од јавности.”

НИН-ов саговорник каже и да је процедура у служби таква, да се сваки захтев и молба стране службе документује и архивира. Ове молбе за помоћ затим се помно вагају, па се одлучује на које одговорити, а на које не. При том, ниједна услуга није ишла без противуслуге, било обавештајне било политичке. Одличан је пример за то подршка коју је Слободан Милошевић добио са Запада када је проглашен за фактор мира и стабилности на Балкану, чему је сигурно допринела и Станишићева улога у избављању НАТО талаца и француских пилота у Босни, и у наговарању Радована Караџића да се повуче из политике 1996. године.

До институционализације обавештајних односа Србије и САД долази 1995. године. Јовица Станишић и тадашњи шеф ЦИА Џон Дојч узајамно се посећују у Београду и Вашингтону. НИН-ов саговорник из СДБ-а: “У Београд су допутовали Ричард Холбрук и Џон Дојч. Најпре су одржали заједнички састанак са Милошевићем и Станишићем, а потом су Милошевић и Холбрук, односно Станишић и Дојч, наставили одвојене разговоре.”

Како долази до разлаза Милошевића и Станишића? Л.А тајмс тврди: “Све ближе везе Станишића и ЦИА изазвале су неслогу с Милошевићем, који је бринуо да његов главни шпијун кује заверу против њега. 1998. године Станишић је отпуштен.”

Насупрот томе, у књизи “Сачекуша за Србију”, бивши заменик начелника СДБ-а Зоран Мијатовић наводи: “Одлазећи с функције, Станишић је у јавној изјави ставио до знања да није окренуо леђа Милошевићу.”

Подсећамо, Станишић је тада у писаној изјави медијима навео: “Служба је свој рад и одговорност, која из тога произлази, везивала преваходно за институцију председника Србије. Хоћу да верујем да ће и у будућности, која није ослобођена од претњи националној безбедности, она своју делатност обављати на принципима које сам уважавао и којима сам служио.”

А наш саговорник, који је те 1998. године био у врху српске тајне полиције, описује праве узроке овог разлаза. Све је, тврди, почело још 1995. године, Станишићевим незадовољством због егзодуса Срба из Крајине; током зимских протеста 1996/97. године тињајући сукоб продубљује се кроз Станишићево одбијање да се укључи у разбијање демонстрација опозиције – не треба ту заборавити ни славска дружења са Зораном Ђинђићем и црногорским властима; а жестоких сукоба са Милошевићем било је и због

Косова, јер нису усвојене Станишићеве препоруке да се употребе упоришта која је наша служба имала у албанским политичким и илегалним структурама и тако неутралише тек заметнути ОВК.

Извор НИН-а уверен је да је преломна тачка било постављање Влајка Стојиљковића на место српског министра полиције, 1997. године: “Он је на то место доспео као пријатељ породице, то јест Мире Марковић. И већ на првом заједничком састанку код Милошевића покушао је да се наметне Станишићу као надређени, рекавши да ће да уведе ред и закон у службу. Станишић је на то реаговао више него бурно, чак и псовкама.” Касније ће, наставља наш саговорник, први човек српске тајне полиције тражити од Милошевића да написмено добије да ће одговарати директно председнику, а не министру Стојиљковићу. Такав папир је и добио.

То нас доводи до епизоде из 2002. године, када је српска полиција, по налогу Хашког тужилаштва, претресала кућу Јовице Станишића, тражећи управо овај документ, којим је требало доказати командну одговорност Слободана Милошевића. У то време још се спекулисало да ли ће се Станишић у Хагу појавити као сведок или као оптужени. НИН-у је, после претреса куће, рекао: “Нећу да сведочим у Хагу. Ако ме оптуже, предаћу се, отићи ћу у Хаг и доказаћу своју невиност.”

Догађаји су, међутим, кренули другачијим током. Јовица Станишић ухапшен је у “Сабљи”, после убиства премијера Зорана Ћинђића, иако се ни током истраге ни процеса који ће уследити нису појавили докази његове умешаности у овај злочин. То даје простора претпоставкама да је Станишић (заједно са Френкијем Симатовићем) на слободи доживљаван као велика претња по пољуљану ДОС-ову власт, са разлогом или без њега, или зато што су, као шефови Милошевићеве тајне полиције, знали превише о актуелним лидерима из периода мрачних деведесетих.

Те су зато, како пише Њујорк тајмс од 11. јула 2003. године, цитирајући Карлу дел Понте, “српски званичници позвали Хаг у помоћ”. Карла дел Понте: “Рекли су нам, ‘ми не можемо ову двојицу да држимо у притвору, па ако ви можете да изађете са својим оптужницама и налозима за хапшење, то би било сјајно за нас.’ Дел Понтеова се, каже се даље, показала кооперативном и хитро подигла оптужнице “иако су истраге биле далеко од комплетираних”.

Иза хашких решетака Станишић и Симатовић провешће свега око годину дана. Осим због

лошег здравственог стања, на привремену слободу пуштени су 2004. године и захваљујући спомињаним писмима из Вашингтона, Париза и Москве. Ова писма, својеврсна сведочанства о Станишићевом добром владању у прошлости, написана су на његову молбу, пошто се позвао на старе заслуге, којих је у деведесетим годинама свакако било.

За ова писма, како смо већ рекли, јавност је сазнала још те, 2004. године, када је судско веће образлагало своју одлуку о пуштању Станишића и Симатовића на слободу до почетка суђења. Л.А. тајмс, међутим, без очигледног повода, сада подгрева ову стару причу, дајући јој нову конотацију – да је Станишић био човек ЦИА у Милошевићевом режиму. Зашто? Једна могућност, поменута и у самом тексту: да се помогне Станишићевој одбрани, односно, да се код судија створи уравнотежена слика о некадашњем шефу српске тајне полиције. Да он није само стварао паравојне јединице и за собом остављао масовне гробнице, него да је за све то време радио заједно са добрим момцима – Американцима – против лошег момка, Милошевића. Што би, онда, требало повољно да се одрази на будућу пресуду.

Људи из службе не слажу се са оваквим тумачењем. Не поричу да је, те 2004. године, писмо из Вашингтона помогло Станишићу, али тврде да његово обелодањивање, пет година касније, не служи у ту сврху: “Понижен је Јовица Станишић, јер је проглашен за америчког шпијуна, али је тиме ударен и шамар читавој нашој служби, а посредно и држави. Шта мислите, како нас остале службе сада посматрају?” Текст је, према овом резонувању, упозорење актуелној власти у Београду да се не уљуљка превише у вођењу самосталне политике: ако су у оно време могли да иду тако далеко и заврбују шефа Милошевићеве тајне полиције, шта тек могу да учине данас?